

Милојица М. Шутовић¹
Универзитет у Приштини с привременим
седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет, Катедра за социологију
Косовска Митровица (Србија)

УДК 323.1(=163):141.82
Преједни научни рад
Примљен 08/05/2019
Измењен 04/06/2019
Прихваћен 12/06/2019
doi: [10.5937/socpreg53-21606](https://doi.org/10.5937/socpreg53-21606)

ФРИДРИХ ЕНГЕЛС, ЈУЖНОСЛОВЕНСТВО, ДЕМОКРАТСКИ ПАНСЛАВИЗАМ ИЛИ КОНТРАРЕВОЛУЦИЈА²

Сажетак: Настанак, распад и нестанак Југославије, њене структуралне и историјске последице, чине поново актуелним Енгелсов спој теоријско-аналитичке вишпрености и публицистичке форме у критици панславизма, демократије и контра-револуције Јужних Словена (посебно аустријских) за време европског „пролећа” народа (1848). И разуме њихове хиљадугодишње традиције денационализације, подјармљености и међусобне мржње и сукоба, као препреке за стварање слободне и независне заједничке државе, која се испољава као сентиментална фраза и фантазам издаје народа, којима прети чак и уништењем, у једном светском рату. Али, то није спречило Фридриха Енгелса, да увидом у историјски материјал, дескрипцијом чињеница свога доба, схватајући историју досадашњег друштва као историју класне борбе предложи, нужно, једноставно и коначно решење источног питања, стварање слободне, независне, хришћанске, словенске државе, на рушевинама исламског (Отоманског) царства, с посебном улогом Енглеске, која не сме дозволити улазак Русије на Балкан и освајање Цариграда. Била је то антиципација Југославије, настала равно 65 година пре њеног оснивања, коначним рушењем Турског царства. Енгелс није предвидео распад Аустроугарског царства. То не умањује значај његових анализа. Распад Југославије, и поред западњачке пристрасности и антируске усмерености, још више им данас даје на актуелности, значају и луцидности. Западне силе, Русија и Турска као у време Енгелса, и даље воде борбу за превласт на Балкану. Балкански народи, међусобно завађени, живе у некој врсти конфузије неодређене суверености и протектората.

Кључне речи: Енгелс, јужнословенство, панславизам, демократија, контра-револуција.

„Изградња амбиса под мостом
посао је највећих зидара.”

В. Абрамовић

¹ milojica.sutovic@pr.ac.rs

² Рад је резултат истраживања у оквиру научно-истраживачког пројекта ИИИ 47023 „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција” који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Социолошки приступ, како функционализма и разумевајуће социологије, тако и социологија сукоба у једном се слажу, да с порастом знања и интелектуалног напора, изнова показује како се сукоби могу избећи одговарајућим разграничењем функција, а очигледне противречности могу бити помирене у „вишем јединству” или обухватној синтези (Huxley, 2016, str. 73). Остварење вишег јединства и синтезе зависи од социјалног и културног оквира који наилази на проблематичне реакције односа појединца, група и друштвеног окружења, посезањем за темељним вредносним консензусом, цивилном религијом и вером у легитимитет. Како су запазили системски теоретичари ни личности, ни друштвени систем нису могући без културе (Luhman, 2001, str. 189). Проблем је што комуникацију као елементарни процес који конституише друштвеност као сопствену стварност, у суштини не треба раздвајати од делања, али их свакако треба разликовати (Luhman, 2001, str. 206). Јужнословенство је пре и непрестано током трајања Југославије патило од раздвајања између комуникације и делања њених актера, што је у системско-функционалном смислу условљавало латентну или манифестну кризу њеног функционисања као целине, коју она није успела да реши. Људски је о томе писати и промишљати, божански уредити, али је ђаволски тешко све концепте и визије јужнословенства преточити у комплексну емпиријску реалност. Јер, „најбоље” су оне теорије које историјски у одређеном социјалном контексту, проговоре својим емпиријским материјалом. Да се послужим речима Томаса Мана, „на почетку бејаше леш, а после је стигла сва остала теорија” (цит. према Кулић, 2014, str. 298). Прво се распала Југославија, а затим се ретроспективно развијала теорија која је тумачила и објашњавала њен распад. Раније таква теорија није била могућа због системско-идеолошке репресије и забране. Јер је потпадала под удар кривичних дела „непријатеља народа” или непријатељске пропаганде, у блажој форми тзв. морално-политичке неподобности. Националистичке тенденције, као и сазнања о традицији мржње и међунационалних сукоба јужнословенских народа попут Енгелсових, дубоко су скривани од јавности или гурани под тепих.

Све је то повезано са избором вечите нејасности и неизвесности употребе метода и постављања питања, (не)дораслости свету, како би се он разумео, све док није протекао, откривајући фурију нестајања, која до свести долази са малим или великим закашњењем. Где „свако назива варварством оно на шта није навикао” (Levi-Strauss, 2018, str. 9). Било због индивидуалног карактера или захтева колективног становишта. Искуство показује да на човека утиче безброј ствари које га могу успешно убедити, а да то није интелектуално схватио, с обзиром да разумевање, како су то приметили психолози, није искључиво интелектуални процес. Посебно подсећају на делотворну моћ религијских симбола (Jung, 2017, str. 135). Но, „срце носталгије уроњено у мед и сузе” (Mojsov, 2017, str. 15), човекове одређености временом, меланхолијом, може нам пружити могућност вођења реалног живота, без илузија, надања или избегавања најгорег. Без очекивања вишег од оног што се да остварити, стоичким посматрањем оног што се дешава као нужност система, на чији рад можемо утицати, али га не можемо суштински променити (Hammer, 2009, str. 134). Постоји и навика интелекта, да пристрасно бира једну или другу страну. Скоро свуда, чак и у случају техничких питања, заузимање става за или против, заменило је обавезу мишљења (Weil, 2018, str. 101). Само социолошко сазнавање за

Макса Вебера, који је с толиким патосом, разлучивао сазнање и вредновање, било је само једно испољавање. Много тога што иде под именом социологије узимао је, уопште не правећи се важан, као подвалу (Jaspers, 2015, str. 10, 20).

Енгелсово разумевање односа јужнословенства, панславизма, демократије и контрареволуције, потврђује претходна полазишта. Овај квартет као мера великих „преминулих” идеја и збивања, постаје нам познат, као повесно догађање. Јужнословенска идеја заслужује поштовање, ако не и дивљење, упркос великим наклоностима према једном светлом пламену и још увек тињајућој варници која дрема у посебном мишљењу да „врсте које не еволуирају, изумиру” (Mencwel, 2013, str. 15). Југославија и поред своје еволуције, с различитим идеолошко-класним предзнацима (капитализам, социјализам) није успела да преживи, нити да суштински промени националистичке тенденције својих народа. Друштвени ентитети не препознају се само према својим карактеристикама, већ и по својим могућностима, интеракцији и комуникацији са другима, по инстинктима „душе” и „осећајности”, као облицима друштвености. Њена целина, произлази из интеракције између ентитета који функционишу и делују на нижим нивоима хармонизацијом различитих компоненти и поштовању њихове различитости, од екстремно малих и краткотрајних ентитета, до екстремно великих и дуготрајних ентитета, чије сагласје се може чути у оквиру теорије склопова (Delanda, 2018, str. 199).

Југославија у свом кратком трајању (не дужем од просечног људског века) друштвене комплексности, хронично, манифестно и латентно је патила од несагласја свог склопа, изложеног непрестаном брбљању, клеветању и цинизму, системској корупцији, социјалној демагогији и политичком насиљу медиократије и организоване мафије, без благотворне уздржаности, ћутања и искрености. Била је парадигматичан пример слабе и заробљене државе, неразвијеног, поцепаног и подељеног друштва, која је више била „приватна ствар”, него јавна установа и опште добро. То су са изузетком Словеније и донекле Хрватске, задржале све њене наследнице, које се клате између поретка и аномије. Као и Југославија, живе у сенци протектората великих сила, дуге традиције инструментализације и зависности њених народа неспојиве нарави, „попут пса и мачке”, културног и цивилизацијског закашњеника, закаснелих нација. Појава је у фигуративном облику јако слична појму немогућег *близанашива* која је заузимала централно место у митолошко-филозофском размишљању северноамеричких Индијанаца, по којем, исто увек ствара друго. Тако да су се у тропској Америци, и врло често другде, „Индијанци бојали рађања близанаца и једног од њих или обојицу усмрћивали” (Levi-Strauss, 2018, str. 51). Из тога на космолошком, социолошком и економском плану проистиче читав низ последица: немогућност измирења екстрема, непрестана игра натезања, споља, између рата и трговине, изнутра између узајамности и хијерархије (Levi-Strauss, 2018, str. 50-51). Феномен близанаца или малих разлика био је трајна карактеристика, чије последице несигурни југословенски национални оквир, није успео да разреши, било због политичке нереалности и равнодушности свога становништва или мутне и колебљиве природе националне свести. Како би рекао Истван Биво, мађарски правник, политиколог, социолог и реформатор, та позиција се најједноставније може окарактерисати, као нација добродушне и злочесте деце или нација „штребера” и „квариша”, *беде малих источноевропских држава* (Bibo,

1996, str. 51, 76). Оне се опиру и тек их, како је учио Макијавели, треба довести под власт закона. Јер не желе да буду ометене у свом слатком сну, чврсто затварајући очи будућношћу, ходају по ивици понора, као месечар, кога из самилости штити његово стање. Стрмоглавиће се ако се пробуди (Fichte, 2011, str. 22,29).

Реч је о симболичком простору који дефинишу и редефинишу његови политички господари националне државе, чија је историја саткана од фикција, пригодних ћутања и лажних континуитета, конструишући пригодну слику прошлости као темељ сопствених амбиција у будућности, сага самообмане и величине, преузетих и одбачених идентитета, у којој је већу улогу имао случај него судбина (Mazower, 2017, str. 414-415). Нажалост, код нас су углавном о националном идентитету, мислили они који немају другог посла, до бриге за нацију која уз сету и тугу једва чека кад ће стићи „друга будућност”, задовољно гурајући нос тамо где је нико не тражи. Слично маси која страховито постаје налик „на оне несрећне пудлице које су се изгубиле и трче тамо амо тражећи господара” (Dostoevsky, 2014, str. 22), у владавини страха и неповерења међу људима, од којих су хронично патили јужнословенски народи.

Модерност будућности нације захтевала је прераду духа претходних векова, схваћена као проблем само из политике, „измишљањем традиције” која није коренсподирала с дескрипцијом теоријско-аналитичких увида спољних облика историјске кризе вековне денационализације, кроз коју су пролазили јужнословенски народи. То је стављано под тепих, зарад „коначног” решења, које се није усудило да погледа у лице суровој стварности локалне и националне ограничености класних сељачких покрета. Из ње су извирале старе националне борбе раздвајања по нацијама, карактеристичне за дотадашњу историју слоенених племена. Настајућа буржоазија је за то била заинтересована. Аустријске Словене је германизовало немачко племство увлачећи их у европска кретања. Турски Словени су, подјармљени на примеру Византинаца. Аустријски Словени који су одиграли своју „историјску улогу” тешко су могли допрети до националног грађанства, с којим је ишла индустријска моћ, капитал и немачка култура. Никако бајања јужнословенског покрета о равноправности нација и демократској Аустрији, која предводе тврдоглави фантасти, као што су многи новинари, или ниткови попут Јосипа Јелачића; и не значе нешто више од официјалног уверења аустријске контрареволуције (Engels, 1977a, str. 140-145).

Како је запазио Фридрих Енгелс, страстан Немац, несумњиво западњак, социјалиста и руског и пангерманског империјализма, пишући о улози „фанатизованих Словена” у револуционарној трагедији 1848, и гушењу мађарске револуције, у Загребу и Прагу, настао је панславизам, као „алијанса малих словенских нација и нација” чији је циљ успостављање *словенске империје* од Карпата до Јадранског мора под руском влашћу. Словенску империју би држало заједно апстрактно словенство и тзв. словенски језик, који постоје у главама неколико идеолога. Стварно, ове нације су на различитом цивилизацијском нивоу. Од високе индустрије и културе Чеха, до готово „номадског варварства Хрвата и Бугара”, и неразумности локалних дијалеката, тако да су главне групе језика имале изнад себе неки несловенски језик као књижевни језик. Нације имају најопречније интересе расцепканих и распршених, од националне снаге лишених племена, од неколико хиљада до два милиона, без јасне националне историјске традиције, не изузимајући ни Србе ни

Чехе. Хиљадугодишња подјармљеност и денационализација јављају се као непремостиве препреке панславизму. Панславизам је у протесту против велике историјске револуције и окретања целокупног европског развоја уназад. Где успостављање јужнословенске националности практично почиње бруталношћу против мађарске револуције и пружању велике услуге руском цару (Engels, 1977a, str. 144-145). Тиме што Хрвати и Словенци одвајају Немце и Мађаре од изласка на Јадранско море, њиховог „животног простора” и „географских и комерцијалних нужности” којих се они никако не могу одрећи (Engels, 1977b, str. 229). Ради остварења тог циља, Аустријанци и Мађари непрестано су подстицали размирице, нарочито између Срба и Хрвата.

Енгелс је у Словенима, којима не преостаје ништа друго осим онострано „ваздушно царство снова” пустих жеља и политике фантазије видео, *специјалне нејријатиле* демократије и револуције. Словени изузев Пољака, Руса и у „најбољем случају Словена у Турској”, као народ, немају будућности. Јер им недостају примарни историјски, географски, индустријски и политички услови животне способности и самосталности. Аустријски Словени нису никад имали властиту историју. Чим се попну на први, најсуровији степен цивилизације, већ доспевају под туђу власт, или их туђ јарам *приморава* да устану против њега. Стога закључује Енгелс, неће никад доћи до било какве самосталности (Engels, 1977b, str. 228). Енгелс сматра да прастара мржња аустријских граничара према турским Словенима, који столећима једни друге виде као бандите и лупеже, и мрзе се више него Мађари и Словени, упркос племенској сродности, онемогућава прикључење аустријских Јужних Словена, Србима, Бошњацима, Морлавцима (Власи) и Бугарима (Engels, 1977b, str. 229). Аустријски Словени политички, књижевно, комерцијално и индустријски зависе од Немаца и Мађара, који су их спасили од *турчења* и судбине дванаест милиона Словена, Влаха и Грка, који се налазе под ногама седам стотина хиљада Османлија. Немци и Мађари, кад је у Европи велика монархија постала историјска нужност, ујединили су ове мале и закржљале нације у велику државу, укључивши их у историјски развој, политичку централизацију ради огромног напретка трговине, индустрије и комуникације, по принципу чисте колонизације (М.Ш). Ове „злочине” према полугерманизованим Словенима, чији панслависти траже укидање централизације, Енгелс сматра најбољим и сваког признања вредним делима, којима се у историји Немци и Мађари могу „подичити”. И не могу допустити овим „по природи” контрареволуционарним нацијама отцепљење и самостално конститусање, тако за живот малих, неспособних међудржава, које у својој епохи угњетености нису почеле *нову револуционарну историју*. Тада би револуција имала интереса за њихово ослобођење, а интереси Немаца и Мађара ишчезли би пред већим интересом европске револуције. Насупрот томе, према Енгелсу, Словени су увек, с изузетком Пољака, били главна *оруђа контрареволуционара*, докле год је допирао словенски утицај, иза ког стоји Русија (Engels, 1977b, str. 228-232).

Судећи тако строго о илузијама Словена и руском империјализму, пренаглашавајући цивилизацијску функцију њихове германизације, као што је строго судио о властитој нацији и пангерманизму, Енгелс понавља: „Такозвани демократи међу аустријским Словенима или су ниткови или фантасти, а фантасте који у свом народу не налазе тло за идеје уведене из иностранства стално су вукли за нос нитко-

ви” (Engels, 1977b, str. 233). Стога је Енгелс, због кукавичке издаје револуције (1848) претио крвавом осветом Словенима, мржњом целе Европе и најкрвавијег револуционарног рата целог Запада против њих, и потпуне „рестаурације времена у обичаје прашуме” (Engels, 1977b, str. 234, 235). Борбом са Словенством на живот и смрт, до истраге, безобзирним тероризмом, који не би ишао у интересу Немачке, већ у интересу револуције (Engels, 1977b, str. 237). Можда је семе тог ужасног крвавог рата против Словена, који ће најалост доћи у два велика светска рата, постојало не толико у Енгелсовој „револуцији или контрареволуцији”, колико у Бизмарковом Рајху, који је донео веће последице од Француске револуције (Bled, 2011). Овај генијални пруски министар (Danilevsky, 2007, str. 25), ујединитељ Немачке, који је све страсти утопио у политичко, у интересу Немачке, нарушавајући европски статус, говорио је: „О великим питањима нашега времена неће одлучивати ни говори ни већински гласови – то је била грешка 1848. и 1849. – него челик и крв” (Bled, 2011, str. 84).

За Енгелса и Бизмарка, великих Немаца, однос Русије и Европе (Немачке) било је велико питање, у чијем средишту је инструментализовано и „источно питање”, касније југословенско питање. Енгелс није прекорачио западњачке оквири који су углавном о Русима говорили „са застрашујућом суровошћу” и без оклевања их називали *највећим незналицама и најпразновернијим сектацима ирчкој обрега* (Maistre, 2018, str. 406). То је сувише далеко од забаве злонамерних читалаца. Било је у служби успоставе и одржавања светске моћи Запада, и његове трговачке силе, која добро познаје своје послове, и верује да је највећа „срећа што је Бог допустио постојање народа способних да бескрајно поседују велико царство” (Montesquieu, 2004, str. 163). Тешко је (по)веровати, како Руска модерна империја, која се развијала по узору на Запад, не верује исто, и ради сасвим слично. Други често страдају између тих двосеклих маказа. Југословенски народи нису изузетак, још мање случај. Актери се мењају, а обрасци деловања великих сила остају исти, било да су опште истине или опште заблуде. За сазнање то не представља недостатак, него је *судбинска историјска нужност*. Јер, „најдубље и последње не може се закључити из *стабилности* већ једино из различитости и једино из органске логике ове *различитости*” (Spengler I, 2018, str. 112).

Свакако, тој упоредној морфологији сазнање органске различитости, која стоји пред западњачком мисли, Енгелс је свакодневно пратећи догађаје једно време у Европској Турској, дао знатан допринос, критикујући јогунасто незнање, наследну тромост и окошталу рутину европских државника који избегавају, чак и покушај одговора на ово питање. Док Русија, упркос француским и енглеским дипломатским нотама, маневрима интригама, корак по корак напредује према Цариграду. Узимајући под заштиту српску револуцију (1804), гарантујући српску аутономију, помажући грчке побуњенике, Русија стиче статус ослободиоца и Месије међу турским поданицима, чије би решење по руском моделу према Енгелсу могло довести до европског рата. Решење турског проблема и других великих питања, Енгелс је оставио за европску револуцију, чија су будућа места Петроград и Цариград (Engels, 1975, str. 26-28). Трагајући за решењем турских територија у Европи, Енгелс се није препустио машти измишљајући фантастичне програме, већ је на основу неоспорних чињеница давао опште закључке који нису једностранни, већ је критиковао неспособност западне дипломатије и неодлучност западних сила.

Према Енгелсу, непобитна је стварност да грчко-словенско полуострво, које се назива европском Турском, јесте природно наслеђе јужнословенске расе. Насупрот турским и арнаутским варварима, познатим као тврдоглавим противницима напретка, Јужни Словени, иако још не чине једну нацију, искључиви су носиоци цивилизације, чије се просвећено језгро налази у Србији. Срби имају своју историју и књижевност, и постигли су сопственом борбом унутрашњу независност, брзо напредујући на пољу културе и цивилизације. Тако да постају средиште око кога се почињу окупљати околни хришћани (Бугарске, Македоније, Тракије, Босне) у напорима за остваривање независности и националности. Што се више Срби и српска националност консолидују, утолико, како каже Енгелс, опада руски утицај на словенско становништво у Турској, пошто положај Србије као хришћанске државе, захтева пресађивање западноевропских политичких институција, науке, образовања, организације индустрије. Тиме Енгелс објашњава аномалију, по којој је Србија од свог осамостаљивања, упркос руској заштити, ипак, уставна монархија, конституисана по западном националном обрасцу (М.Ш.). Али, упркос заједничком пореклу и истој вероисповести, од дана осамостаљивања, интереси Словена у Турској и Руса, биће сасвим различити. Ову појаву, Енгелс објашњава захтевима трговачке (економске) природе, насталим из различитог географског положаја Русије и грчко-словенског полуострва. Русија, компактна континентална пољопривредна земља, која ће у будућности постати индустријска. И мало грчко-словенско полуострво које излази на три мора, а контролише једно, земље трговинског транзита, с најбољим условима за развој сопствене производње. Русија природно тежи монополу, а Јужни Словени експанзији тржишта, што их чини међусобним конкурентима, наручито у централној Азији, где се укрштају њихови витални интереси, где Русија жели да искључи све друге производе, осим својих. Јужни Словени настоје да пласирају производе Западне Европе (што је и данас веома актуелно и проблематично – М.Ш.). То доводи у питање њихову слогу и изражава амбивалентност међусобног положаја, који је био актуелан и током читавог XX века (М.Ш.). Јер, Словени у Турској и Грци, имали су већ тада више заједничких интереса са Западном Европом него са Русијом. Железничким повезивањем и другим комуникацијама, утицај западне цивилизације и трговине, према Енгелсовој анализи постаће сталан на југоистоку Европе. Проток времена умногоме ће потврдити Енгелсово становиште.

С друге стране, Енгелс не прави битну разлику између османске владавине окупације (војне, цивилне и судске) и руске владавине, за које све трошкове сноси народ. Такав систем владавине не може бити привлачан јужним Словенима. Енгелс узима случај из српске историје од 1804. године. Творца српске независности, Карађорђа, народ је напустио, а Милоша Обреновића, обновљивца независности, народ је протерао из земље, просто зато што су покушали увести руски аутократски систем заснован на корупцији, полувојној бирократији и пашанском искоришћавању народа (Engels, 1975, str. 28-29). Слика овог тројства, постаје нам јаснија из *Тајне историје Милошеве Србије (1832)* Вука Караџића, реформатора српског језика и националног идентитета, који описује кнеза Милоша, као човека који не зна шта је срамота, греота и савест срца, и назива га „правим тиранином и највећим безакоником”, портретишући његов живот и власт, кроз пет својстава

карактера: 1) спрдња, 2) самољубље и презрење других, 3) самовољно владање и управљање земљом и народом, 4) непостојаност и лаж, 5) домаћи живот (Karadžić, 2017, str. 31-32). Иначе, Караџићева реформа и национални рад, били су под директним утицајем запада (Немаца) инструментализован у функцији слабљења руског утицаја на Србе и Србију. Чиме се и сам Енгелс, јасно бавио, тражећи одговор на „турско питање”, које се у суштини сводило на „руско питање”.

Полазећи од историје и тадашњих чињеница, у духу свог времена, Енгелс је понудио „једноставно и коначно решење тог питања” нужношћу „стварања слободне и независне хришћанске државе на рушевинама муслиманског царства у Европи”, у коме ће се Енглеска сврстати међу непријатеље Русије (цара) и потпомоћи стварање независне словенске државе, не дозвољавајући Русији да икада приграби Цариград. Енгелс предвиђа да ће следећи револуционарни удар такав догађај учинити неопходним, пошто мора довести до конфликта између европске демократије и руског апсолутизма. При том сматра дужношћу свих носилаца напретка да „негују инстинкт слободе и независности у хришћанским вазалним земљама Турске”, пружајући помоћ у индустрији, образовању и законитости. Јер, „ако човек хоће да жање, не сме да жали труда кад оре и сеје” (Engels, 1975, str. 29., 21.април 1853).

Занимљиво је то што се Енгелсово „коначно решење” додирујући преклапа са програмом спољашње и унутрашње политике Србије, датог у *Начертанију* Илије Гарашанина, утицајног српског политичара и министра. Овај је програм (нацрт) написан једну деценију пре (1844), највероватније под утицајем Енглеца, и догађаја у Италији, за улогу југословенског Пијемонта, Србије као „природне покровитељице свију турских Словена”. Тачке у којој се Србија сукобљава с Русијом, сумњајући да ће се Русија икад искрено приклонити Србији и њеној европеизацији, као простору на којем се сучељавају европске дипломатије и интереси великих сила. Чак је и Милош Обреновић у сукобу са својом опозицијом рачунао на подршку Француске и Велике Британије која је неуспешно покушала да искористи Србију ради стицања предности над руским утицајем у Османском царству. То је учинило да српско јавно мњење стекне утисак како је кнез Милош „покушао да прода Србију Великој Британији” (Pavlowitch, 2018, str. 81). Наредних деценија, питање јужнословенске интеграције све више ће постати предмет „кלאцкалице” између великих европских сила.

Време је дало за право Енгелсовим дескрипцијама и анализама. Шездесет и пет година касније његово решење јужнословенског питања, постало је игром географије и историје, коначно, стварност, највећа политичка идеја и нешто најбоље што се могло догодити Јужним Словенима. Југославија као „земља снова” (Jezernik, 2018), мировни, безбедносни и цивилизацијски пројекат, превладавања онога што је у очима западњака дефинисано и посматрано као *дивља Европа* (Jezernik, 2007). Брана против пангерманизма и руског деспотизма и комунизма. Пројекат европеизације и доминантне западне универзализације и интеграције, која је првенствено долазила споља. Југословенство као идеја, идеологија и покрет интелектуалних елита, идеалиста и романтичара, недовољно укоренено у националне идентитете, који су имали мутну визију будућности, само по себи било је недовољно за настанак заједничке државе. Југославија је настала као последица, резултат и решење Првог светског рата, успоставом новог европског поретка, номинално за-

снованог на принципу права народа на самоопредељење, од стране сила победница. Али и као награда српском национализму за учешће Србије на страни победника. Захваљујући томе, и постојању какве такве организације власти, као језгра будуће југословенске државе, Србија је успела да у новој држави уставом успостави, облик власти Србије, осавремењен верском једнакошћу (Pavlowitch, 2018, str. 353). Просвећени политичари и интелектуалци су мислили да се на основу заједничког језика и културе може створити јединствена југословенска нација. Мада се у том иде далеко, и не одваја се вера од народности, српство од православља, па се и други називају Србима, само, ако су православци (Calic, 2013, str. 27,29). То није само случај са Србима. Југословенство се поистовећује са српством, као уједињење Срба, у којем су други учесници попут Хрвата, заступали само себе, а нова држава је посматрана као проширена Србија. Сама српска политичка и интелектуална елита, сматрала је политичке и територијалне тековине уједињења као позитивне последице, толико значајне, да у највећој мери компензују српске ратне губитке (Jovanović, 2018, str. 264). Остварени су српски циљеви, за чије одржавање и унапређење су недостајала материјална средства и људски ресурси. Уместо да Срби управљају достигнутим циљевима уз логистичку подршку западних сила, како је Енгелс предвидео, зашто су оптужени за великосрпски хегемонизам, јер они су управљали новоствореном државом, након историје „расцепканих међувремена”, циљеви су управљали њима. Чак су и комунизму дали плебисцитарну подршку, радосно и масовно одричући се српства, скрнавeћи цркве и јашући попове (и српски краљеви убијали су попове), а да их на то није надахнуо *Манифест комунистичке партије* (Basara, 2018, str. 34,35). Све то личи на црнце који „на венецијанским сликама точе вино међу псима, док ручају, господа” (Crnjanski, 2009, str. 66). Појава је позната као „антиципативно поковање”, које значи нагонско прилагођавање новом стању без размишљања и изрази ту пријемчивост људи на нова правила и пророчанства, а не фактицитет, тако да је доказ небитан, а размишљање бескорисно (Snyder, 2018, str. 16, 17, 55). Поготово, што је неразвијена колективна и индивидуална свест о слици вере, предузетништва, културе и политике. Оне у југословенском случају у психолошком смислу, показују знаке менталне аномалије, биполарног поремећаја, нестабилности смене депресије и маније расположења, подложног манипулацији верског и националног карактера.

Стога је Југославија углавном остала амбалажа без одговарајућег садржаја, у некој врсти манифестног и латентног *ванредној, кризној стања*, и није успела да од великог мноштва направи једно у смислу националности. Југославију није успео ујединити капитал, нити су је одржали политички и културни обрасци. Културног обрасца као унутрашњег лепка (друштва), није готово ни имала, нити је успела изградити југословенски културни идентитет и југословенско друштво. Они су живели у некој врсти расцепа између унутрашњих друштвених структура дугог трајања и културног обрасца који је споља наметан, тако да су њене институције имале карактер карикатуре византинских, западних или руских узора, који се испољавао као једна врста друштвене шизофреније, фасадног поретка који је непрестано био у сенци преторијанске гарде и клијентистичке хоботнице, који су углавном били изван друштвене контроле, ако се изузму обрачуни кланова. Разарали су је подједнако успешно и они који су је бранили, као и они што су је нападали, (не)

свесни њеног цивилизацијског потенцијала, о коме је и Енгелс говорио. Југославија као вештачка творевина, чије „златно доба” највише дугује западној логистици и антирусској империјалној позицији на чему је Енгелс некритички инсистирао с позиције историје друштва као класне борбе исувише је кратко трајала, да би је тај потенцијал учинио природном, идеал већег смисла, данас изгледан као (остварена) „утопија”. Поготово утопија носталгичних Југословена, који ипак и у време „националног комунизма”, као огледног добра за рушење комунизма и американизације југословенске популарне културе, нису успели да пређу ниво статистичке грешке, која битно не утиче, на друштвени ток, једне у суштини патримонијалне државе и власти. Случајно или не, она се увек распадала, кад се урушавао међународни поредак, на којем се заснивала. Свој највећи просперитет остварила је за време хладног рата, почивајући на равнотежи утицаја великих сила, која је *гарант слободе малих народа*. Рушењем Берлинског зида, створена је претпоставка, за распад Југославије, чији градитељи нису успели да премосте провалију њеног унутрашњег националног и цивилизацијског расцепа дугог трајања. Он није био измишљен и имагинаран, већ стваран. Њене наследнице, апсолутизацијом права на самоопредељење народа (по коме Југославија свакако не би настала, бар не у том облику, да је стварно примењено, али јесте нестала), поново су постале предмет доминације и инструментализације (нео)либералне колонизације, која пада на плодно тло, још увек испод нивоа добро уређене европске паланке.

Тиме луцидан спој Енгелсове аналитичко-теоријске висprenости и публицистичке форме у разумевању процеса и структура настанка и распада Југославије – није демантован. Упркос оптужбама Енгелса за „расизам” према Словенима, распад Југославије као *конзервативне контрареволуције*, само је потврдио његова промишљања и предвиђања, и данас их чини актуелним, дајући им још више на значају, као допринос проширењу друштвене теорије, и разумевању објашњења „немогућности управљања” југословенским друштвом и државом, која се још увек налази у процесу распадања. Последице распада трајаће вековима, као да смо враћени у Енгелсово време борбе великих сила за успоставу протектората над јужнословенским народима, који данас живе у некој врсти конфузије неодређене суверености и протектората. Капиталистичке рестаурације и транзиције (Vratiša, 2012). Распродаје државе, духовне кризе или кризе смисла, кризе политичког расуђивања у коме глава непрестано јури реп.

Milojica M. Šutović¹
University of Priština with temporary
Head Office in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy, Department of Sociology
Kosovska Mitrovica (Serbia)

FRIEDRICH ENGELS, SOUTH SLAVDOM, DEMOCRATIC PAN-SLAVISM OR CONTRAREVOLUTION²

(Translation In Extenso)

Abstract: The emergence, disintegration and disappearance of Yugoslavia, the structural and historical consequences, make Engels' combination of theoretical-analytical perspicacity and publicist form in the critique of Pan-Slavism, democracy and the counter-revolution of the South Slavs (especially Austrian) during the European "Spring" (1948) current again. Their millennial tradition of denationalization, subjugation and mutual hatred and conflict is understood as an obstacle to the creation of a free and independent common state, which is expressed as a sentimental phrase and fantasy of people's betrayal, threatened even by destruction in one world war. But this did not prevent Friedrich Engels, examining the historical material, describing the facts of his time and understanding the history of society as history of class struggle, to propose the necessary, simple and final solution of the Eastern issue, the creation of a free independent Christian Slavic state on the ruins of Islamic (Ottoman) Empire, with the special role of England, which must not allow the entry of Russia into the Balkans and the conquest of Constantinople. This was an anticipation of Yugoslavia, exactly 65 years before its foundation with the final destruction of the Turkish Empire. Engels did not predict the collapse of the Austro-Hungarian Empire. This does not diminish the significance of his analyses. The disintegration of Yugoslavia, in spite of the Western bias and anti-Russian orientation, gives them even more momentum, relevance and lucidity. The Western powers, Russia and Turkey, as in the time of Engels, continue to fight for dominance in the Balkans. The Balkan peoples, set against each other, live in some kind of confusion of undefined sovereignty and protectorate.

Keywords: Engels, South Slavdom, Pan-Slavism, Democracy, Counterrevolution.

"Building an abyss under the bridge
is the job of the greatest masons."

B. Abramović

¹ milojica.sutovic@pr.ac.rs

² This paper is the result of research conducted as part of the research project III 47023 "Kosovo and Metohija between national identity and Euro-integration", funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

The sociological approach, both of functionalism and the understanding sociology, as well as the sociology of conflict, agree in one thing, that the increase of knowledge and intellectual effort has shown that conflicts can be avoided by an appropriate delineation of functions, and obvious contradictions can be reconciled in “higher unity” or comprehensive synthesis (Huxley, 2016, p. 73). The realization of higher unity and synthesis depends on the social and cultural framework that encounters problematic reactions of individuals, groups and social environment, the pursuit of a fundamental consensus on values, civil religion, and faith in legitimacy. As systemic theoreticians of personality observed, even the social system is not possible without culture (Luhman, 2001, p. 189). The problem is that communication as an elementary process which constitutes sociability as its own reality, in essence, should not be separated from action, but they should certainly be distinguished one from the other (Luhman, 2001, p. 206). Before and during the existence of Yugoslavia, South Slavdom constantly and continuously suffered from a separation regarding the communication and the actions of its actors, causing a latent or manifest crisis of its functioning as a whole in a systemic-functional sense, which it failed to solve. It is human to write and think about it, it is divine to order it, but it is terribly hard to transfer all the concepts and visions of South Slavdom into a complex empirical reality. “The best” theories are those that historically, in their particular social context, speak through their empirical material. To use the words of Thomas Mann, “first, there was a corpse, and all other theories came later” (cit. according to Kuljić, 2014, pp. 298). Yugoslavia first collapsed, and then a theory that interpreted and explained its disintegration developed retrospectively. Earlier, such a theory was not possible due to the systemic and ideological repression and ban, because it fell under criminal acts of “enemies of the people” or hostile propaganda or, in the milder form, the so-called moral and political unfitness. Nationalistic tendencies, as well as the awareness of the tradition of hatred and inter-ethnic conflicts among the South Slav nations, like the one Engels wrote about, were deeply hidden from the public or swept under the rug.

All this is connected with the choice of eternal ambiguity and uncertainty of using methods and asking questions, (not)reaching out to the world in order to understand it, until it has passed, revealing the fury of disappearance, which comes to the consciousness with little or no delay, where “everyone calls barbarism what they are not used to” (Levi-Strauss, 2018, p. 9), whether it’s because of the individual character or because of the demands of a collective standpoint. Experience shows that people are influenced by countless things that can successfully convince them of something, without understanding it intellectually, since understanding, as psychologists have noticed, is not solely an intellectual process. They particularly refer to the effective power of religious symbols (Jung, 2017, p. 135). But, “the heart of nostalgia immersed in honey and tears” (Mojsov, 2017, p. 15), being determined by time, melancholia, can provide us with the possibility of leading a real life, without illusions, hopes or avoiding the worst, without expecting more than what is to be achieved, a stoic observation of what happens as a necessity of the system, which we can influence, but cannot fundamentally change (Hammer, 2009, p. 134). There is also the habit of the intellect to choose one or the other side with a bias. Almost everywhere, even in the case of technical issues, taking an attitude for or against has replaced the obligation of opinion (Weil, 2018, p. 101). For Max Weber, who distinguished between knowledge and assessment with so much pathos, sociological knowledge was just

one manifestation. He understood much of what goes under the name of sociology, not trying to be self-important, as a hoax (Jaspers, 2015, pp. 10, 20).

Engels' understanding of the relationship between South Slavdom, Pan-Slavism, Democracy and Counterrevolution confirms the previous starting points. This quartet, as a measure of great "dead" ideas and events, is becoming known to us as historical occurrence. The idea of South Slavdom deserves respect, if not admiration, in spite of its great affection for a single flame and a still smoldering spark that rests in a special opinion that "species that do not evolve, disappear" (Mencwel, 2013, p. 15). Yugoslavia, in spite of its evolution and with different ideological-class markings (capitalism, socialism), failed to survive, nor essentially alter the nationalist tendencies of its peoples. Social entities are not recognized only by their characteristics, but also by their abilities, interaction and communication with others, by the instincts of "soul" and "sensibility" as forms of sociality. Its wholeness stems from the interaction between entities that function and operate at lower levels by harmonizing different components and respecting their diversity, from extremely small and short-term entities, to extremely large and long-lasting entities, whose harmony can be heard within the framework of the assemblage theory (Delanda, 2018, p. 199).

During its short (not longer than the average human age) social complexity, Yugoslavia chronically, manifestly and latently suffered from a discord of its assembly, exposed to constant blather, defamation and cynicism, systemic corruption, social demagoguery and political violence of mediocrity and organized mafia, without the beneficial reticence, silence and honesty. It was a paradigmatic example of a weak and confined state, with an underdeveloped, fragmented and divided society, which was more a "private matter" than a public institution and a common good. With the exception of Slovenia and to a certain extent Croatia, all of its successors, swaying between social order and anomie, retained this property. Like Yugoslavia, they live in the shadow of the protectorate of great powers, the long tradition of instrumentalization and dependence of the peoples with incompatible natures, "like cat and dog", cultural and civilizational delays, belated nations. The phenomenon is, in a figurative form, very similar to the notion of impossible twinhood that occupies a central place in the mythological-philosophical thinking of the North American Indians according to which the same always creates the other. So, in tropical America, and very often elsewhere, "the Indians feared the birth of twins and killed one of them or both" (Levi-Strauss, 2018, p. 51). On the cosmological, sociological and economic plane, a whole series of consequences arise from this: the impossibility of reconciling extremes, the constant play of tension, from the outside, between war and trade, from the inside, between reciprocity and hierarchy (Levi-Strauss, 2018, pp. 50-51). The phenomenon of twins or small differences was a permanent feature, the consequences of which the insecure Yugoslav national framework failed to resolve, either because of the political non-reality and indifference of its population or because of the blurred and quivering nature of national consciousness. As Istvan Bibo, a Hungarian lawyer, political scientist, sociologist and reformer said, this position can most easily be characterized as that of a nation of well-behaved and ill-behaved children or a nation of "nerds" and "mischiefs", *the misery of small Eastern European states* (Bibo, 1996, p. 51, 76). They resist, and as Machiavelli used to teach, they are yet to be brought under the rule of law, since they do not want to be disturbed in their sweet dreams, firmly closing their eyes to the future, walking on the edge of

the abyss, as a nightwalker protected by his state out of compassion. He will fall if woken up (Fichte, 2011, p. 22,29).

It is a symbolic space that is defined and redefined by its political masters of the nation-state, whose history is dotted with fictions, occasional silences and false continuity, constructing a convenient image of the past as the foundation of ambitions for the future, the tale of self-deception and grandeur, assumed and rejected identities in which chance had a greater role than fate (Mazower, 2017, pp. 414-415). Unfortunately, national identities in our country were mostly considered by those who did not have any other business but care for a nation that sadly awaits the “other future” to come, sticking its nose where no one else is looking for it, much like the masses resembling “those unfortunate puddles that got lost and are running around looking for masters” (Dostoevsky, 2014, p. 22), in the reign of fear and mistrust among people, of which the South Slav peoples chronically suffered.

The modernity of nation's future demanded the refinement of the spirit of the previous centuries, understood as a problem only in politics, by “inventing a tradition” that did not correspond with the description of the theoretical-analytical insights of the external forms of the historical crisis of centuries-long denationalization, through which the South Slav peoples passed. It was swept under the rug for the purpose of the “final” solution which did not dare look into the face of the crude reality of the local and national constraints of classical peasant movements. It was filled with the old national struggles of separation by nations, characteristic of the history of Slavic tribes to date. The emerging bourgeoisie was interested in this. The Austrian Slavs were germanized by the German nobility, taking them along into European movements. The Turkish Slavs were subjugated on the example of the Byzantines. The Austrian Slavs who played their “historical role” could hardly reach national citizenry, who brought industrial power, capital and German culture. The tales of the South Slavdom movement about the equality of nations and democratic Austria, led by stubborn enthusiasts, such as many journalists, or even Josip Jelačić; do not mean anything more than the official conviction of the Austrian counterrevolution (Engels, 1977a, pp. 140-145).

As Friedrich Engels, a passionate German, undoubtedly Westerner, socialist of Russian and Pan-Germanian imperialism, noticed while discussing the role of “fanatized Slavs” in the revolutionary tragedy of 1848 and the crushing of the Hungarian revolution, in Zagreb and Prague Pan-Slavism was created as an alliance of larger and smaller nations, aimed at establishing a *Slavic empire* from the Carpathians to the Adriatic Sea under Russian rule. The Slavic empire would be held together by abstract Slavism and the so-called Slavic language, existing in the minds of several ideologists. In reality, these nations are at a different civilization levels. From the high industry and culture of the Czech Republic to the almost “nomadic barbarity of Croats and Bulgarians”, and with a low understanding of local dialects, so that the main groups of languages had some non-Slavic language as a literary language. These nations have most opposing interests of fragmented and dispersed tribes, deprived of the national power, ranging from several thousand to two million people, without a clear national historical tradition, not excluding the Serbs or the Czechs. A thousand years of subjugation and denationalization posed an insurmountable obstacle to Pan-Slavism. Pan-Slavism protests against the great historical revolution and reversal of the entire European development backwards, with the establishment of South

Slavic nationality practically from the brutality against the Hungarian Revolution, paying a great service to the Russian emperor (Engels, 1977a, pp. 144-145) with the fact that the Croats and Slovenes separate the Germans and the Hungarians from the Adriatic Sea, their “living space” and “geographical and commercial necessity” which they cannot give up in any way (Engels, 1977b, p. 229). For this reason, the Austrians and Hungarians have repeatedly encouraged disputes, especially between the Serbs and the Croats.

In Slavic peoples, who have nothing but the other-worldly “kingdom of dreams” of desolate desires and politics of fantasy, Engels saw special enemies of democracy and revolution. The Slavs, except for the Poles, the Russians and, in the best scenario, the Slavs in Turkey, have no future as nations because they lack the primary historical, geographical, industrial and political conditions of life-ability and autonomy. The Austrian Slavs have never had their own history. As soon as they climb to the first, the harshest level of civilization, they already come under the power of others, or are *forced* to rise up against it. Therefore, Engels concludes, there will never be any autonomy for them (Engels, 1977b, p. 228). Engels believes that the ancient hatred of Austrian border peoples against the Turkish Slavs, who have considered each other crooks and bandits for centuries and who hate each other more than the Hungarians and Slavs do, despite ethnic affiliation, prevents the joining of the Austrian Southern Slavs, the Serbs, the Bosniaks, the Morlachs (Vlachs) and the Bulgarians (Engels, 1977b, p. 229). The Austrian Slavs are politically, literally, commercially and industrially dependent on the Germans and the Hungarians who saved them from Turkization and the fate of twelve million of Slavs, Vlachs and Greeks who were under the feet of seven hundred thousand Ottomans. The Germans and the Hungarians, when a large monarchy became a historical necessity in Europe, united these small and backward nations in a large state, including them in the development and political centralization for the tremendous progress of trade, industry and communication, on the principle of pure colonization (M.Š). These “crimes” against semi-Germanized Slavs, whose Pan-Slavist members seek the abolition of centralization, are considered by Engels the best and recognition-worthy deeds which the Germans and Hungarians can “boast about”, and they cannot allow these “by nature” counterrevolutionary nations which, under oppression, did not begin a *new revolutionary history* the right to secession and independent constitution of small incompetent interstates. Then, the revolution would have an interest in their liberation, and the interests of the Germans and Hungarians would disappear over the greater interest of the European revolution. On the contrary, according to Engels, the Slavs, with the exception of the Poles, were the main *tools of the counterrevolutionaries*, as far as the Slavic influence reached, behind which was Russia (Engels, 1977b, pp. 228-232).

Judging the illusions of the Slavs and Russian imperialism and over-emphasizing the civilization function of their Germanization, the same as he strictly judged his own nation and Pan-Germanism, Engels repeats: “The so-called democrats amongst the Austrian Slavs are either crooks or enthusiasts, and enthusiasts who do not find grounds for the ideas introduced from abroad with their people are constantly dragged by the nose by crooks” (Engels, 1977b, p. 233). Therefore, due to the cowardly betrayal of the revolution (1848), Engels threatened Slavs with a bloody retribution, the hatred of the whole of Europe, and the bloodiest revolutionary war of the entire West against them, a complete “restoration to the time of life in the rainforest” (Engels, 1977b, pp. 234, 235), fighting the Slavs to life and death, ruthless terrorism, which would not be in the interest of Germany,

but in the interest of the revolution (Engels, 1977b, p. 237). Perhaps the seeds of this terrible bloody war against the Slavs, which, unfortunately, would come in two *great* world wars, existed not so much in Engels's "revolution or counterrevolution" as in Bismarck's Reich, which brought greater consequences than the French Revolution (Bled, 2011). This genius Prussian minister (Danilevsky, 2007, p. 25), a unifier of Germany who drowned all passions into politics, in the interests of Germany, violating the European status, said: "The great questions of the time will not be resolved by speeches and majority decisions—that was the great mistake of 1848 and 1849—but by iron and blood." (Bled, 2011, p. 84).

For Engels and Bismarck, both great Germans, the relationship between Russia and Europe (Germany) was a big question at the center of which was the instrumentalized "Eastern question", later the Yugoslav issue. Engels did not go beyond western boundaries which mostly spoke of the Russians "frighteningly crudely" and unhesitantly called them the *greatest ignorants and most devoted sectarians of the Greek rite* (Maistre, 2018, p. 406). It was too far from the entertainment of malicious readers. It was in the service of establishing and maintaining the world power of the West and its trading power which knows its business well, and believing that the greatest "happiness is that God has allowed the existence of nations capable of endlessly maintaining a great empire" (Montesquieu, 2004, p. 163). It is hard to believe that the modern Russian empire, developed in the pattern of the West, did not believe the same and acted quite similarly. Others would often get stuck between those double-edged scissors. The Yugoslav peoples are no exception, even less so. The actors would change, and the patterns of the great powers' actions would remain the same, whether they are general truths or general misconceptions. For knowledge, this is not a drawback, but a *fateful historical necessity*. For, "what is deepest cannot be concluded from *stability*, but only from diversity and only from the organic logic of this *diversity*" (Spengler I, 2018, p. 112).

Certainly, this comparative morphology, the knowledge of organic diversity standing before Western thought, following daily events in European Turkey for a time, was significantly contributed to by Engels, criticizing the capricious ignorance, the hereditary sluggishness and the hard routine of European statesmen avoiding any attempt to respond to this question. Russia, in spite of French and English diplomatic notes, maneuvers and intrigues, progressively approached Constantinople. Protecting the Serbian Revolution (1804), guaranteeing Serbian autonomy, assisting Greek rebels, Russia acquired the status of a liberator and Messiah among Turkish subjects, whose solution by the Russian model could lead to a European war according to Engels. Engels left the solution to the Turkish problem and other major issues to a European revolution, whose future locations were to be in Petrograd and Constantinople (Engels, 1975, pp. 26-28). Searching for the solution for Turkish territories in Europe, Engels did not resort to imagination, inventing fantastic programs, but gave general conclusions that were not one-sided, based on indisputable facts, and criticized the inability of Western diplomacy and the indecisiveness of the Western powers.

According to Engels, the undeniable reality is that the Greek-Slavic peninsula, which is called European Turkey, is the natural heritage of the South Slavic race. In contrast to the Turkish and Arnaut barbarians, known as stubborn adversaries of progress, the South Slavs, although not yet constituting one nation, are exclusive bearers of *civilization* whose enlightened core is in *Serbia*. The Serbs have their own history and literature,

and have achieved their own independence through internal struggle, rapidly progressing in the fields of culture and civilization. Thus, they became the center around which the surrounding Christians (Bulgaria, Macedonia, Thrace, Bosnia) began to gather in efforts to achieve independence and nationality. The more Serbs and Serbian nationality are consolidating, as Engels says, the more the Russian influence on the Slavic population in Turkey is decreasing, since the position of Serbia as a Christian state requires the transference of West European political institutions, science, education, industry. This is how Engels explains the anomaly that Serbia, since gaining independence, despite the Russian protection, was still a constitutional monarchy, constituted according to the Western national pattern (M.Š.). But, despite the common origin and the same religion, since the day of independence, the interests of the Slavs in Turkey and the Russians were quite different. Engels explains this phenomenon through the demands of a commercial (economic) nature, arising from the different geographical positions of Russia and the Greek-Slavic peninsula. Russia, a compact continental agricultural land, which would become industrial in the future, and a small Greek-Slavic peninsula that flows into three seas, and controls one, are countries of trade transit, with the best conditions for developing their own production. Russia naturally strives for a monopoly, and the South Slavic market strives for expansion, making them competitors, in particular in Central Asia where their vital interests are crossed, where Russia wants to exclude all other products apart from its own. South Slavs try to market the products of Western Europe (which is still very current and problematic - M.Š.). This puts their harmony into question and shows the ambivalence of their position, current even throughout the XX century (M.Š.). For, the Slavs in Turkey and the Greeks already had more joint interests with Western Europe than with Russia at that time. Through railway connection and other means of communication, the influence of Western civilization and trade, according to Engels' analysis, will become permanent in Southeast Europe. The flow of time will largely confirm Engels' viewpoint.

On the other hand, Engels did not make a significant differentiation between the Ottoman rule of occupation (military, civil and judicial) and the Russian rule, for which all costs are borne by the people. Such a system of government cannot be appealing to the South Slavs. Engels takes the case from Serbian history in 1804. The creator of Serbian independence, Karadjordje, was abandoned by the people, and Miloš Obrenović, the restorer of independence, was expelled from the country by the people simply because they tried to introduce a Russian autocratic system based on corruption, semi-military bureaucracy and Pashas' exploitation of the people (Engels, 1975, p. 28-29). The image of this Trinity becomes clearer to us from *The Secret History of Prince Miloš's Serbia* (1832) by Vuk Karadžić, the reformer of the Serbian language and national identity, who described Prince Miloš as a man who did not know of shame, pity and heart's conscience, and called him "the greatest tyrant and the greatest law-breaker", portraying his life and power through five qualities of character: 1) mockery, 2) self-love and despise of others, 3) self-willed governance and control over the country and people, 4) instability and lies, 5) domestic life (Karadžić, 2017, pp. 31-32). Otherwise, Karadžić's reform and national work were under the direct influence of the West (Germans), instrumented to weaken Russia's influence on Serbs and Serbia, which is what Engels himself clearly did searching for an answer to the "Turkish question", which can essentially be reduced to the "Russian question".

Starting from the history and facts of the time, in the spirit of his time, Engels offered “a simple and final solution to this question” with the necessity of “creating a free and independent Christian state on the ruins of the Muslim empire in Europe”, in which England would be ranked among the enemies of Russia (the Emperor) and which would support the creation of an independent Slavic state, not allowing Russia to ever overtake the Constantinople. Engels predicts that the next revolutionary strike will make such an event necessary, as it must lead to a conflict between European democracy and Russian absolutism. In this regard, he considers the duty of all the advocates of progress “to foster the instinct of freedom and independence in Christian countries subjugated by Turkey”, providing assistance in term of industry, education and legality. For, “if someone wants to reap, he must not regret the effort of plowing and sowing” (Engels, 1975, p. 29, 21 April 1853).

Interestingly, Engels’ “final solution” in part overlapped with the program of foreign and domestic politics of Serbia given in *Načertanije* of Ilija Garašanin, an influential Serbian politician and minister. This program (draft) was written one decade ago (1844), most likely under the influence of the English and events in Italy, for the role of the Yugoslav Piedmont, Serbia as the “natural patron of all Turkish Slavs”, the point in which Serbia is confronting Russia, suspecting that Russia will ever sincerely lean to Serbia and its Europeanization, being a space in which European diplomacies and interests of great powers are confronted. Even Miloš Obrenović, while confronting his opposition, counted on the support of France and the United Kingdom which unsuccessfully tried to use Serbia to gain advantage over the Russian influence in the Ottoman Empire. This made Serbian public opinion gain the impression that Prince Miloš “tried to sell Serbia to Great Britain” (Pavlowitch, 2018, p. 81). In the coming decades, the issue of integration of South Slavs will increasingly become the subject of a “seesaw” between the great European powers.

Time proved Engels’s descriptions and analyzes to be correct. Sixty-five years later, through a game of geography and history, his solution to the issue of South Slavdom became reality, the greatest political idea and the best thing that could have happened to the South Slavs. Yugoslavia as the “Land of Dreams” (Jezernik, 2018), a peace, security and civilization project of overcoming what had been defined and seen as a *wild Europe* in the eyes of the Westerners (Jezernik, 2007). A defense against Pan-Germanism and Russian despotism and communism. The project of Europeanization and the dominant Western universalization and integration, primarily coming from the outside. Yugoslavism as an idea, ideology and movement of intellectual elites, idealists and romantics, insufficiently rooted in national identities with a blurred vision of the future, was in itself insufficient for the emergence of a common state. Yugoslavia was the consequence, the result and the solution of the First World War, establishing a new European order nominally based on the principle of the right of people to self-determination, by the power of the winners, but also as a reward to Serbian nationalism for Serbia’s participation on the winning side. Owing to this fact, and to the existence of some sort of governmental organization as the nucleus of the future Yugoslav state, Serbia succeeded in establishing a constitutional order in the new state, modernized by religious equality (Pavlowitch, 2018, p. 353). Enlightened politicians and intellectuals thought that a unified Yugoslav nation could be created on the basis of a common language and culture. Although this has gone too far in the sense that religion is not distinguished from nationality, Serbian nationality from

Orthodoxy, so others are called Serbs only if they are Orthodox (Calic, 2013, pp. 27, 29). This is not the case only with the Serbs. Yugoslavism is identified with Serbian nationality as a unification of the Serbs, in which other participants, like the Croats, represented only themselves, and the new state was viewed as an enlarged Serbia. The Serbian political and intellectual elite itself considered the political and territorial streams of unification as positive consequences, so significant that they mostly compensated for Serbian war losses (Jovanović, 2018, p. 264). Serbian goals were achieved, the maintenance and improvement of which lacked material and human resources. Instead of the Serbs administering the achieved goals with the logistical support of the Western powers, as Engels foresaw, for which they were accused of Greater Serbian hegemony, because they administered the newly created state, after the history of “split interims”, the goals were managing them. They even gave plebiscite support to communism, joyfully and massively renouncing Serbian nationalism, destroying churches and getting rid of priests (Serbian kings killed priests, too), without being inspired by the *Manifesto of the Communist Party* (Basara, 2018, pp. 33,35). All of this resembles black people “in Venetian paintings who pour wine among dogs while gentlemen are having lunch” (Crnjanski, 2009, p. 66). The phenomenon is known as “anticipatory obedience”, which means instinctual adapting to the new state without thinking and a pronounced receptivity of people to new rules and prophecies, and not to facts, so that evidence is irrelevant, and thinking is useless (Snyder, 2018, pp. 16, 17, 55). Especially so, since there is an underdeveloped collective and individual awareness of religion, entrepreneurship, culture and politics. In the Yugoslav case, in the psychological sense, they show signs of mental anomaly, bipolar disorder, interchange of depression and mood mania, subject to manipulation of religious and national character.

Therefore, Yugoslavia mainly remained a packaging without adequate content, in some sort of a manifest and latent *emergency crisis situation*, and it failed to make one whole from the many in terms of nationality. Yugoslavia failed to be united by capital, nor did it maintain political and cultural patterns. It did not even have a cultural pattern as an internal glue (of society), nor did it succeed in building a Yugoslav cultural identity and Yugoslav society. It lived in a kind of a split between the long-standing inner social structures and the cultural pattern imposed from the outside, so that its institutions had the character of caricatures of the Byzantine, Western or Russian models, which appeared as a kind of social schizophrenia, a façade order that was constantly in the shadow of the Pretorian Guard and the clientist octopus, largely beyond social control, excluding clan clashes. It was equally destroyed by those who defended it, as those who attacked it, (un) aware of its civilization potential which Engels wrote about. Yugoslavia as an artificial creation, which owed its “golden age” mostly to Western logistics and the anti-Russian imperial position on which Engels uncritically insisted from the position of history as a class struggle, lasted too shortly to make this potential natural, the ideal of higher meaning, as (accomplished) “utopia”. Especially the utopia of nostalgic Yugoslavs, who, even at the time of “national communism” as a testament for the collapse of communism and the Americanization of Yugoslav popular culture, failed to cross the level of statistical error, which did not significantly affect the social flow of one essentially patrimonial state and authority. Accidentally or not, it always collapsed when the international order on which it was based collapsed. It achieved its greatest prosperity during the Cold War, resting on the balance of the influence of the great powers, which is a *guarantor of the freedom of small*

nations. With the demolition of the Berlin Wall, the assumption was created for the disintegration of Yugoslavia whose builders failed to bridge the abyss of its long-lasting internal national and civilization split. It was not fictional and imaginary, but real. Its successors, through the absolutization of the right to self-determination of the peoples (according to which Yugoslavia certainly would not be established, at least in this form, if it were actually applied, but it did disappear), became subjects of domination and instrumentation of (neo)liberal colonization which found a fertile soil, still below the level of a well-ordered European settlement.

With this, the lucid coupling of Engels's analytical-theoretical perspicacity and publicist form in the understanding the processes and structures of the origin and disintegration of Yugoslavia was - not denied. Despite the accusations of Engels being "racist" towards the Slavs, the disintegration of Yugoslavia as a *conservative counterrevolution* only confirmed his reflections and predictions, and it makes them current today, giving them even more significance as contributions to the expansion of social theory and the understanding of "impossibility of governing" Yugoslav society and the state, which is still in the process of disintegration. The consequences of the disintegration will last for centuries, as if we were returned to Engels' time of great power struggle to establish a protectorate over the South Slav nations, who now live in some sort of confusion of undefined sovereignty and protectorate, capitalist restoration and transition (Vratuša, 2012), the sale of the state, the spiritual crisis or the crisis of meaning, the crisis of political reasoning in which the head is constantly chasing after the tail.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Basara, S. (2018). *Atlas of pseudomythology*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian]
- Bibo, I. (1996). *The Misery of Small Eastern European States*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića [In Serbian]
- Bled, J-P. (2011). *Bismarck*. Beograd: NNK internacional [In Serbian]
- Calic, M-J. (2013). *History of Yugoslavia in the 20th century*. Beograd: Clio [In Serbian]
- Crnjanski, M. (2009). *Embahade*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian]
- Danilevsky, N.Y. (2007). *Russia and Europe*. Beograd: Dosije [In Serbian]
- Delanda, M. (2018). *A new philosophy society. Assemblage theory and social complexity*. Novi Sad: Mediterran Publishing [In Serbian]
- Engels, F. (1977a). Hungarian fight. In Marx, K. Engels, F. *Works*, volume 9, 139-148. Beograd: Institut za međunarodni radnički pokret, Prosveta [In Serbian]
- Engels, F. (1977b). Democratic Pan-slavism. In Marx. K., Engels. F., *Works*, volume 9, 224-237. Beograd: Institut za međunarodni radnički pokret, Prosveta [In Serbian]
- Engels, F. (1975). What will happen to European Turkey?. In Marx. K., Engels. F., *Works*, volume 12, 26-29. Beograd: Institut za međunarodni radnički pokret, Prosveta [In Serbian]
- Fichte, J. G. (2011). *On Machiavelli. Patriotism and its opposite, patriotic dialogues*. Beograd: Dosije studio [In Serbian]
- Hammer, E. (2009). *Inner Darkness: An Essay on Melancholy*. Beograd: Geopolitika [In Serbian]

- Huxley, J. (2016). *What dare I think? The challenge of modern science to human action and belief*. Novi Sad: Mediterran Publishing [In Serbian]
- Jaspers, J. (2015). *Max Weber*. Beograd: Dosije studio [In Serbian]
- Jezernik, B. (2018). *Yugoslavia: the dream land*. Beograd: Biblioteka XX vek [In Serbian]
- Jezernik, B. (2007). *Wild Europe. The Balkans in the Gaze of Western Travellers*. Beograd: Biblioteka XX vek [In Serbian]
- Jovanović, D. (2018). *The economic and social effects of the war in Serbia*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian]
- Jung, C. G. (2017). *Dreams and the Interpretation of Dreams*. Beograd: Miba Books [In Serbian]
- Karadžić, V.S. (2017). *The Secret History of Prince Milos's Serbia*. Beograd: Laguna [In Serbian]
- Kuljić, T. (2014). *Tanatopolitika: sociological and historical analysis of the political use of death*. Beograd: Čigoja štampa [In Serbian]
- Levi-Strauss, C. (2018). *We Are All Cannibals*. Beograd: B. Kukić; Čačak: Gradac [In Serbian]
- Luhman, N. (2011). *Social systems. Outline of a general theory*. Sremski Karlovci. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića [In Serbian]
- Maistre, J. de (2018). *Dupape*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian]
- Mazower, M. (2017). *Salonica city of ghosts. Christians, Muslims, Jews, 1430-1950*. Beograd: Dosije studio [In Serbian]
- Mencwel, A. (2013). *Antropological Imagination. Patterns and Studies*. Beograd: Biblioteka XX vek [In Serbian]
- Mojsov, B. (2017). *Alexandria lost. From the advent of Christianity to the Arab conquest*. Beograd: Dosije studio [In Serbian]
- Montesquieu, Ch. (2004). *Considerations on the Causes of the Greatness of the Romans and their Decline*. Beograd: Utopija [In Serbian]
- Pavlowitch, S. K. (2018). *A History of the Balkans*. Beograd: Clio [In Serbian]
- Snyder, T. (2018). *On Tyranny. Twenty lessons from the Twentieth Century*. Beograd: Dosije studio [In Serbian]
- Spengler, O. (2018). *The Decline of the West: Outlines of a Morphology of World History*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian]
- Vratuša, V. (2012). *Transition (part one) Where from? Where to?* Beograd: Čigoja štampa, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta [In Serbian]
- Weil, S. (2018). *French philosopher. London Writings and Last Letters*. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian]